

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการการศึกษานอกโรงเรียน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารจัดการการศึกษานอกโรงเรียน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียน
 - 1.1 แนวคิดและหลักการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง
 - 1.2 สารสำคัญของของหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน
หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
 - 1.3 วิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน
 - 1.4 รูปแบบการจัดการศึกษานอกโรงเรียน
2. ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
 - 2.1 กระบวนการมีส่วนร่วม
 - 2.2 การบริหารแบบมีส่วนร่วม
 - 2.3 แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา
นอกโรงเรียน
3. ความรู้เกี่ยวกับการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสร้างอนาคตร่วมกัน
(Future Search Conference : F.S.C)
4. บริบทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง บ้านน้ำบ่อสะเป่ และ
ชุมชนบ้านน้ำบ่อสะเป่
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

1. แนวคิดและหลักการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง
ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (2544 : 5) และกรมการศึกษานอกโรงเรียน
(2541 : 1 - 2) ได้ให้แนวคิดและหลักการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงไว้ว่า

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงหรืออาศรม คือแนวคิดในการจัดการศึกษา กล่าวคือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ที่จัดตั้งอยู่ในชุมชนบนพื้นที่สูงและมีครูอย่างน้อย 1 คน ประจำอยู่ทำหน้าที่รับผิดชอบการดำเนินงาน เป็นศูนย์บริการทางการศึกษาโดยการกระตุ้น ส่งเสริม สนับสนุน และจัดการศึกษา เพื่อให้ทุกคนในชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม และชุมชนของตนเอง ให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นการปฏิบัติจริง มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหลักสูตรกับวิถีชีวิตของผู้เรียน โดยเน้นให้มีการศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเองและปฏิบัติการค้นคว้า จากสื่อการเรียนรู้จากแหล่งวิทยาการต่างๆ ในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เรียนและบุคคลในชุมชน เช่น ผู้รู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำ ผู้ทรงคุณวุฒิในแขนงต่างๆ ส่งผลให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันภายในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และการให้บริการด้านหลักสูตร สื่อ กิจกรรมการเรียนการสอน วิทยากร ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางการเรียนรู้ให้กับชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นมิติหนึ่งของการจัดการศึกษาแบบระบบเปิด โดยบุคคลในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากการให้บริการของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงได้ตลอดเวลา ส่งเสริมให้เกิดการสร้างหลักสูตรที่หลากหลายไว้บริการสำหรับชุมชน และพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น โดยให้อิสระผู้เรียนได้ออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ผู้เรียนได้ฝึกการปฏิบัติมากกว่าการบอกให้รู้ ส่งเสริมการใช้สื่อการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ลดเกณฑ์การใช้ตำรา แต่มีอิสระในการศึกษาค้นคว้าและเลือกหาตำราในการศึกษาหาความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพตนเอง ดังนั้นความสำเร็จของผู้เรียนจึงมุ่งเน้นที่พัฒนาการด้านทักษะ ประสบการณ์และบุคลิกภาพ

หัวใจสำคัญของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง คือความเข้มแข็งและความมีศักยภาพของครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง การมีส่วนร่วมในระดับสูงของชุมชนต่อความรับผิดชอบในการส่งเสริม สนับสนุน และจัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงควมมีวิสัยทัศน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาในชุมชนที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง สามารถจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการ และวิถีชีวิตของชุมชน ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ในการนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน ครอบครัว และตัวเอง ให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2541 : 4) ได้ให้คุณลักษณะและแนวคิดของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ไว้ดังนี้

1. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในลักษณะประจำ 1 คน คือครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน
2. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นศูนย์กลางการประสานงานและการให้บริการของชุมชน
3. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นแหล่งข้อมูล
4. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นศูนย์ร่วมสื่อการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน
5. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นสถานีปลายทางในการเผยแพร่รายการของสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (ETV) และวิทยุเพื่อการศึกษา
6. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนและกิจกรรมต่างๆของชุมชน
7. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เน้นการให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ ผู้ทรงภูมิปัญญา เป็นเครือข่ายในการจัดการเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนการสอนในชุมชน

1.2 สารสำคัญของหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

แนวคิด

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ได้มีการพัฒนามาจากพื้นฐานทางด้านปรัชญา การศึกษา จิตวิทยา ความเชื่อและหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ทฤษฎีหลักสูตร และแนวคิดที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียนตลอดจนการพัฒนากระบวนการเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับธรรมชาติ และความต้องการของกลุ่มเป้าหมายผู้ใหญ่ผู้พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ โดยมีแนวคิดที่สำคัญดังนี้

1. ผู้ใหญ่เป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ มีคุณลักษณะและเป้าหมายในการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากเด็ก เช่น ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพแล้วต้องการการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาและปรับปรุงอาชีพที่ทำอยู่ บางคนเป็นผู้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน แต่ยังมีพื้นฐานการศึกษาค่อนข้างต่ำต้องการได้รับการศึกษาที่สูงขึ้นเพื่อการศึกษาต่อหรือการพัฒนาคุณภาพชีวิต บางคนเป็นผู้นำชุมชนต้องการเรียนรู้เพื่อการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของ

ตนเองในการปฏิบัติหน้าที่ บางคนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น บางคนต้องการได้รับการยอมรับจากสังคม นอกจากนี้ผู้ใหญ่บางคนอาจมีปัญหาและข้อจำกัดในการเรียนรู้ เช่น ไม่มีเวลาเรียน ขาดความมั่นใจ เรียนรู้บางเรื่องช้า ดังนั้นการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่จะต้องคำนึงถึงคุณลักษณะเหล่านี้

2. การพัฒนาหลักสูตรและวิธีการจัดสาระ และกระบวนการเรียนการสอนจะต้องสอดคล้องกับทฤษฎีหลักสูตรตามแนวทางการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ ตลอดจนธรรมชาติการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวข้างต้นโดยใช้หลักการและศาสตร์การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) รวมทั้งผู้สอนก็ต้องมีความรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้ใหญ่

3. การกำหนดสาระและประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ต้องคำนึงถึงจิตวิทยาผู้ใหญ่ และปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ที่มุ่งเน้นการส่งเสริม การวิเคราะห์สภาพสังคม และการแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการคิดเป็น เป็นหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อนำไปสร้างองค์ความรู้และนำสู่การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ

4. ความต้องการในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นการเรียนรู้เพื่อนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการประกอบอาชีพได้ทันที ดังนั้นการจัดสาระและกิจกรรมการเรียนรู้จึงมีความจำเป็นต้องจัดให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

หลักการ

การจัดการศึกษานอกโรงเรียนตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีหลักการ ดังนี้

1. เป็นการศึกษาสำหรับผู้ที่มีพื้นที่เกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นสำหรับกลุ่มเป้าหมายผู้ที่พลาดโอกาสและขาดโอกาสได้รับการศึกษาในระบบหรือในพื้นที่ที่สถานศึกษาในระบบไม่สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีได้
3. เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น เน้นการเรียนรู้แบบบูรณาการและการปฏิบัติจริงสอดคล้องกับวิถีชีวิต นำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้ทันที
4. เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เห็นคุณค่าและมีความเชื่อมั่นในตนเองสามารถพึ่งตนเองได้ ตลอดจนแสวงหาความรู้ในการพัฒนาตนเองและสังคมอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. เป็นการศึกษาที่ทำให้คุณค่าของความรู้ ประสบการณ์ และอาชีพของผู้เรียน โดยสามารถนำมาเทียบโอนเป็นผลการเรียนตามหลักสูตรได้
6. ส่งเสริมให้บุคคล องค์กร ชุมชนในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

จุดมุ่งหมาย

เพื่อให้การจัดการศึกษานอกโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย และมีศักยภาพในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิต จึงกำหนดจุดหมายซึ่งเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้สำเร็จการศึกษา ดังนี้

1. เห็นคุณค่าและมีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
2. มีความรู้ ความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติไทย ชุมชน และท้องถิ่น ภูมิใจในความเป็นไทย ใช้ภาษาได้ถูกต้องตามหลักภาษา สืบสานศิลปวัฒนธรรมไทย ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
3. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้แก่สังคม
4. มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ สภาพปัญหาของตนเอง ชุมชนและสังคม โดยใช้กระบวนการ คิดเป็น ในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง
5. มีความคิดสร้างสรรค์ มีความสามารถในการแสวงหาความรู้ และสร้างองค์ความรู้ มีทักษะในการดำเนินชีวิต และรักการเรียนรู้ตลอดชีวิต
6. เห็นคุณค่าและรู้จักเลือกใช้วิทยาการ ภูมิปัญญา และเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ให้ก้าวทันต่อความเจริญและความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก
7. มีทักษะและเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพการงาน เป็นแบบอย่างหรือเป็นผู้นำด้านการพัฒนาอาชีพ เพื่อการพึ่งตนเองและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น
8. รักการออกกำลังกาย รู้จักรักษาสุขภาพของตนเองให้แข็งแรง มีบุคลิกภาพที่ดีและมีสุนทรียภาพในการดำเนินชีวิต
9. มีความสามารถในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งยั่งยืน พร้อมทั้งจะแข่งขันในสังคมโลกอย่างมีสันติ
10. เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีประสิทธิภาพ มีค่านิยมการเป็นผู้ผลิตมากกว่าการเป็นผู้บริโภค
11. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

ระดับการศึกษาและโครงสร้างหลักสูตร

กรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 8 - 10) กล่าวว่า การจัด การศึกษานอกโรงเรียน โดยใช้หลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับหรือ กลุ่มเป้าหมายที่พลาดโอกาส และขาดโอกาสได้รับการศึกษาในระบบหรือในพื้นที่ที่สถานศึกษามา สามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีให้ได้ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่จัดให้กลุ่มเป้าหมายที่ยังไม่จบการศึกษาชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า หรือยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับ
2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่จัดให้กลุ่มเป้าหมายที่จบการศึกษาชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า หรือยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับ
3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่จัดให้กลุ่มเป้าหมายที่จบการศึกษาชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 หรือเทียบเท่า

จะเห็นได้ว่าศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง เป็นสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ใน ชุมชนบนพื้นที่สูง ทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับปัญหา ความต้องการ และวิถีชีวิต ของชุมชน มีการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งเป็นการจัดการศึกษาสำหรับ ผู้ใหญ่ โดยมีเป้าหมายของการศึกษาคือการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและ จิตใจ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีความเป็นไทย และมีศักยภาพในการประกอบอาชีพและดำเนิน ชีวิต โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมีโครงสร้างหลักสูตรตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอก โรงเรียนแต่ละระดับการศึกษา ตามรายละเอียดในภาพที่ 2.1 (ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน เขต หนองแขม <http://www.nongkham.20m.com/admin01.htm>, 27 สิงหาคม 2552)

โครงสร้างหลักสูตรตามหลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน
ระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

กลุ่มหมวดวิชาพื้นฐาน (หน่วยกิต)	กลุ่มหมวดวิชาประสบการณ์ (หน่วยกิต)	กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.)
1. ภาษาไทย (5)	1. พัฒนาสังคมและชุมชน (7)	ไม่น้อยกว่า 100 ชั่วโมง
2. คณิตศาสตร์ (5)	2. พัฒนาทักษะชีวิต 1 (7)	
3. วิทยาศาสตร์ (5)	3. พัฒนาทักษะชีวิต 2 (7)	
4. ภาษาต่างประเทศ (5)	4. พัฒนาอาชีพ (7)	

ภาพที่ 2.1 แสดงรายวิชาที่ต้องเรียนในระดับประถมศึกษา

* หมายเหตุ ผู้เรียนต้องเรียนผ่านกลุ่มหมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา รวม 20 หน่วยกิต
หมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา รวม 28 หน่วยกิต รวมตลอดหลักสูตร 48 หน่วยกิต และต้อง
ทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) จำนวน 100 ชั่วโมง

กลุ่มหมวดวิชาพื้นฐาน (หน่วยกิต)	กลุ่มหมวดวิชาประสบการณ์ (หน่วยกิต)	กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.)
1. ภาษาไทย (6)	1. พัฒนาสังคมและชุมชน (8)	ไม่น้อยกว่า 100 ชั่วโมง
2. คณิตศาสตร์ (6)	2. พัฒนาทักษะชีวิต 1 (8)	
3. วิทยาศาสตร์ (6)	3. พัฒนาทักษะชีวิต 2 (8)	
4. ภาษาต่างประเทศ (6)	4. พัฒนาอาชีพ (8)	

ภาพที่ 2.2 แสดงรายวิชาที่ต้องเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

* หมายเหตุ ผู้เรียนต้องเรียนผ่านกลุ่มหมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา รวม 24 หน่วย
กิต หมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา รวม 32 หน่วยกิต รวมตลอดหลักสูตร 56 หน่วยกิต และ
ต้องทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) จำนวน 100 ชั่วโมง

กลุ่มหมวดวิชาพื้นฐาน (หน่วยกิต)	กลุ่มหมวดวิชาประสบการณ์ (หน่วยกิต)	กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.)
1. ภาษาไทย (7)	1. พัฒนาสังคมและชุมชน (12)	ไม่น้อยกว่า 100 ชั่วโมง
2. คณิตศาสตร์ (7)	2. พัฒนาทักษะชีวิต 1 (12)	
3. วิทยาศาสตร์ (7)	3. พัฒนาทักษะชีวิต 2 (12)	
4. ภาษาต่างประเทศ (7)	4. พัฒนาอาชีพ (12)	

ภาพที่ 2.3 แสดงรายวิชาที่ต้องเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

* **หมายเหตุ** ผู้เรียนต้องเรียนผ่านกลุ่มหมวดวิชาพื้นฐาน 4 หมวดวิชา รวม 28 หน่วยกิต
หมวดวิชาประสบการณ์ 4 หมวดวิชา รวม 48 หน่วยกิต รวมตลอดหลักสูตร 76 หน่วยกิต และต้อง
ทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) จำนวน 100 ชั่วโมง

หมายเหตุ โครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดในแผนภูมิ จำแนกได้ดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
ผู้เรียนต้องลงทะเบียนเรียนในกลุ่มหมวดวิชาพื้นฐาน จำนวน 4 หมวดวิชา กลุ่มหมวดวิชา
ประสบการณ์ จำนวน 4 หมวดวิชา และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต (กพช.) ไม่น้อยกว่า
100 ชั่วโมง สำหรับระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในกลุ่มหมวดวิชาพื้นฐานและกลุ่มหมวดวิชา
ประสบการณ์ในแต่ละหมวดวิชา ผู้เรียนสามารถลงทะเบียนในหมวดวิชาใดวิชาหนึ่งเพิ่มเติมตาม
ความต้องการของผู้เรียนได้ นอกเหนือจาก 8 หมวดวิชา

2. กลุ่มเป้าหมายเฉพาะอื่นๆมีความจำเป็นต้องเรียนรู้อองค์ความรู้และทักษะที่จำเป็นตาม
วิถีชีวิตก็สามารถเพิ่มเติมสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆได้
ทุกหมวดวิชาในกลุ่มหมวดวิชาประสบการณ์ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2546: 11)

3. วิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร (2549 : 40) ได้กำหนดไว้ว่าในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน มีวิธีการจัด ดังต่อไปนี้

ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจและความแตกต่างระหว่างผู้เรียน ให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ของผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมาย

1. วิธีการที่หลากหลาย เช่น เรียนเป็นกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อย การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นการเรียนรู้รายบุคคล ให้ผู้เรียนเลือกได้ และให้เหมาะสมกับสภาพของกลุ่มเป้าหมายและสภาพของท้องถิ่น
2. สื่อชนิดต่างๆช่วยในการเรียนการสอนอาจจะใช้สื่อหลายชนิดผสมผสานกัน (Multi - Media) ใช้ระบบการศึกษาทางไกลเข้ามาช่วย
3. ควรมีความยืดหยุ่นในด้านต่างๆ เช่น เวลา หลักสูตร สถานที่เรียน การลงทะเบียน และลดกฎระเบียบต่างๆ
4. การศึกษารูปแบบและวิธีการรับความรู้และการถ่ายทอดความรู้เรื่องที่มีมาแต่ดั้งเดิมของชุมชนว่าในวิถีชีวิตของเขามีการถ่ายทอดกันอย่างไรมีการรับความรู้ใหม่อย่างไรแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียน
5. เน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด การวิเคราะห์ การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหา และประยุกต์ใช้ความรู้ ต้องปรับที่ตัวผู้เรียน ผู้เรียนอาจจะยังเคยชินกับการเรียนแบบเดิมคือ คอยเป็นผู้รับเท่านั้น ต้องปรับให้ฝึกคิด ฝึกวิเคราะห์
6. ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตัวเองและการนำตนเอง
7. จัดการเรียนรู้ให้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ไม่มีการแปลกแยกออกมาจากการดำเนินชีวิต
8. เน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์
9. เน้นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การฝึกปฏิบัติจริงจนสามารถทำได้
10. สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักถึงความจำเป็นของการเรียนรู้ สร้างนิสัยใฝ่รู้ส่งเสริมให้เกิดความรู้อย่างต่อเนื่อง
11. สอนในวิธีการแสวงหาความรู้ (Learning How to Learn) มากกว่าเน้นการให้เนื้อหาความรู้ ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และฝึกการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
12. ครูเป็นผู้สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียน เป็นผู้แนะนำช่วยแก้ปัญหา ผู้เรียนอาจเป็นทั้งครูและผู้เรียนในเวลาเดียวกัน
13. ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้รู้ ชาวบ้าน และวิถีชีวิตในการเรียนรู้

14. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่

สรุปได้ว่า วิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเป็นการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นทั้งในเรื่องเวลา สถานที่ โครงสร้างหลักสูตร และวิธีการจัดการศึกษามีการใช้วิธีการที่หลากหลายโดยคำนึงถึงความต้องการ ความสนใจ และวิถีชีวิตของผู้เรียน ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของผู้เรียน มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้รู้ ชาวบ้าน และวิถีชีวิตในการเรียนรู้หรือเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์หรือสถานการณ์จริงของผู้เรียนนั่นเอง

4. รูปแบบของการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร (2549 : 33) ได้กล่าวไว้ว่าการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง ประกอบด้วยวิธีการจัดการศึกษา 3 แบบ ดังนี้

4.1 การศึกษาเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เป็นการ จัดศึกษาสำหรับผู้เรียนที่พ้นเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับหรือกลุ่มเป้าหมายที่พลาดโอกาส และขาดโอกาส ได้รับการศึกษาในระบบหรือในพื้นที่ที่สถานศึกษามาสามารถจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีให้ได้ โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

4.2 การศึกษาสายอาชีพ เป็นการจัดการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส ในสายอาชีพที่ตนสนใจ หรือในอาชีพที่ตนประกอบอยู่

4.3 การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งเรียนรู้อื่นๆ การศึกษารูปแบบนี้มีความยืดหยุ่นสูง เปิดโอกาสให้ผู้ ที่สนใจเรียนรู้สามารถเลือกเนื้อหาที่สนใจเป็นประโยชน์กับตนเองได้ และสามารถใช้เวลาที่ปลอดจากภาระกิจการงานอื่นศึกษาเล่าเรียนได้

กล่าวได้ว่า ในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง มีการจัดการศึกษาใน 3 รูปแบบ คือ การศึกษาเทียบเท่าการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 การศึกษาสายอาชีพและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมาย ความต้องการ ความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาสของกลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของการมีส่วนร่วม ตามที่มีผู้ได้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นการเน้นและให้ความสำคัญของบุคคลและกลุ่มคน ให้ผู้มีส่วนร่วมมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพ และคำนึงถึงการให้ความสำคัญของผู้ร่วมงานทุกฝ่าย ซึ่ง

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2545 : 13) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมี 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือการมีส่วนร่วมทางตรงและการมีส่วนร่วมทางอ้อม การมีส่วนร่วมในทางตรง คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะของการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบและเป็นหน้าที่โดยตรง ส่วนการมีส่วนร่วมทางอ้อมจะเป็นกรรมการหรือผู้แทนในการที่จะบริหารงานร่วมกันให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพสูงสุด

จินตนา สุจนานนท์ (2547 : 50) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการดำเนินงานรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชนเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน

สมยศ นาวิการ (2545 : 1) ได้มีการให้ความหมายการบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการของการให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชา มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ โดยเน้นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงของบุคคล ใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของพวกเขาในการแก้ปัญหของการบริหารที่สำคัญ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ ที่ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหาร และพวกเขามีส่วนอย่างแท้จริง ในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญขององค์กร นอกจากนั้น

กองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา (2543 : 18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุน และส่งเสริมในกิจการใดๆ ที่มีผลกระทบถึงตัวประชาชน ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

องค์การสหประชาชาติ (United Nations) ซึ่งได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการตัดสินใจและการกระทำ ในกระบวนการตัดสินใจนั้นเกี่ยวกับจุดประสงค์ทางสังคมและการจัดสรรทรัพยากร ส่วนการกระทำเป็นการกระทำโดยความสมัครใจ ต่อกิจกรรมและโครงการ (อ้างใน อนงค์ หาญวิริยะกิตติชัย, 2514:12)

อำนาจ อนันตชัย (อ้างถึงใน อนงค์ หาญวิริยะกิตติชัย, 2545 : 12) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นการพัฒนาที่จะช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานให้ดียิ่งขึ้น ประสิทธิภาพเกี่ยวกับงานที่มีโครงสร้าง นโยบาย การดำเนินการ และใช้วิชาการให้บรรลุเป้าหมาย

อกิน รพีพัฒน์ (2527 : 30) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในการคิดริเริ่ม ค้นหาปัญหา การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติการ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวของประชาชนเอง ประชาชนเป็นผู้ที่ทำทุกอย่างต้องเป็นของประชาชนที่คิดขึ้นมา ซึ่งมีความสอดคล้องกับสำนักมาตรฐานการศึกษา

สำนักงานสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 113) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร

อุทัย บุญประเสริฐ (2545 : 152) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้สมาชิกของชุมชนและประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมใดๆ ในการช่วยเหลือและมีอิทธิพลในการดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อประชาชน

นรินทร์ พัฒนพงศา (2546 : 4) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม คือการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจ หรือเคยเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้นเป็นไปอย่างมีอิสรภาพ เสมอภาค มิใช่เพียงมีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกของการเข้าร่วม

กล่าวโดยสรุป ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึงรูปแบบของการจัดการที่ให้ความสำคัญของประชาชน กลุ่มบุคคล ให้เข้ามามีส่วน ในการคิด วิเคราะห์ วางแผน ปฏิบัติงาน ควบคุม ตัดสินใจ ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชน กลุ่มบุคคลได้มีส่วนร่วมทุกระดับทุกกิจกรรมอันจะก่อให้เกิดประโยชน์และสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

อนุสรณ์ พูเจริญ (2545 : 34 - 36) ได้กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School – Based Management) ได้รับอิทธิพลจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจอุตสาหกรรม ที่ประสบความสำเร็จจากหลักการ วิธีการ และกลยุทธ์ในการทำให้องค์การมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผลในการปฏิบัติงานมีคุณภาพ สร้างกำไรและสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้าและผู้เกี่ยวข้องยิ่งขึ้น ความสำเร็จดังกล่าวทำให้ผู้เกี่ยวข้องเห็นว่าการพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้นนั้นต้องปรับกระบวนการ และวิธีการที่เคยเน้นแต่เรื่องการเรียนการสอนปรับสู่การบริหาร การกระจายอำนาจ และให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการบริหาร และจัดการศึกษาอย่างแท้จริง โดยให้คณะกรรมการโรงเรียน (School Council หรือ School Board) ซึ่งประกอบด้วยผู้ปกครอง ครู สมาชิกในชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้บริหารโรงเรียนได้มีอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียน โดยให้เป็นไปตามความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน

ทวีศักดิ์ นพเกษร (2541 : 41) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนไว้ดังต่อไปนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีการเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมนั้นมีส่วนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ร่วมเลือกอนาคตของชุมชนด้วยตนเอง และร่วมดำเนินกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน เป็นการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และข้อมูลร่วมกัน สร้างความยอมรับและความรับผิดชอบร่วมกันในกิจกรรมหรือโครงการ ซึ่งเป็นพลังในการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างราบรื่นต่อเนื่องมีประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการสร้างอนาคตร่วมกัน เป็นเทคนิควิธีที่จำเป็นสำหรับการจัดประชุม เพื่อระดมความคิดและสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกันในการสร้างสรรค์อนาคตของชุมชน การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอในชุมชนเป็นการเปลี่ยนจิตสำนึกแบบพึ่งพาไปสู่สำนึกแห่งประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของชุมชนที่เข้มแข็ง

สรุปได้ว่าแนวคิดและกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารตามหลักการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และเป็นกระบวนการที่มีการเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมนั้นมีส่วนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา ร่วมเลือกอนาคตของชุมชนด้วยตนเอง

2.1 การบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

ธีระ รุญเจริญ (2546 : 82) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นการบริหารโดยคณะบุคคลเป็นรูปแบบการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโดยการกำหนดนโยบายวินิจัย ตัดสินใจ และการวางแผนที่สำคัญให้ฝ่ายปฏิบัติได้ดำเนินการมากกว่าให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นผู้ชี้ขาดเพียงฝ่ายเดียว

วีรวัฒน์ ไชยคำมิ่ง (2534 : 39) ได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นการให้ประชาชนโดยบุคคลและกลุ่มบุคคลให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และตัดสินใจในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย นโยบาย และแผนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนอย่างเป็นทางการ

ยงยุทธ์ พนาสิทธิ์ (2546 : 39) ได้ให้ความหมายไว้ว่าการที่ประชาชนมีส่วนร่วมเข้าไปกำหนดการจัดการศึกษา โดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุน และส่งเสริมการจัดการศึกษา และมีสิทธิรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม

สรุปได้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นการบริหารโดยคณะบุคคล เข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย เป้าหมาย ร่วมดำเนินการ ร่วมสนับสนุน ร่วมตัดสินใจ การวางแผน และส่งเสริมการจัดการศึกษา มีสิทธิรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.2 หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดย นรา สมประสงค์ (2540 : 184 – 185) ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) ไว้ดังนี้

1) การสื่อสารติดต่อในลักษณะสองทาง (Two way Communication) โดยเน้นกระบวนการจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน (Bottom up Process) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความคิดริเริ่มจะมาจากผู้ใกล้ชิดกับปัญหา และมีข้อมูลมากที่สุดไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ในระดับใดขององค์กร จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงผู้บริหารทุกระดับ และในขณะเดียวกันผู้บริหารระดับสูงจะเยี่ยมเยียนผู้ปฏิบัติงานเป็นประจำ เพื่อติดต่อพูดคุยกับผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับปัญหาให้ข้อเสนอแนะ และทำหน้าที่สอนงานให้รู้ถึงปรัชญาขององค์กรและกลยุทธ์ต่างๆ ซึ่งเป็นการทำให้ผู้ปฏิบัติงานได้ตระหนักว่าในแต่ละสถานการณ์อะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับองค์กร ส่วนผู้บริหารระดับกลางก็จะเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ได้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานในการปรับปรุงแผนงานต่างๆ ก่อนที่จะนำเสนอไปยังผู้บริหารระดับสูง

2) การตัดสินใจโดยใช้หลักความเห็นพ้องต้องกัน (Consensual Decision Making) เป็นกระบวนการตัดสินใจโดยให้ผู้ได้บังคับบัญชาจัดทำข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหา และส่งไปยังผู้บังคับบัญชา จัดทำข้อเสนอเพื่อแก้ปัญหา และส่งไปยังผู้บังคับบัญชาเพื่อขอความเห็นชอบหรือขอคำปรึกษาก่อนการพิจารณาอนุมัติให้ปฏิบัติได้ และได้รับความเห็นชอบจากทุกคนทุกระดับในสายงาน

ที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดผลดีในทางจิตใจเพราะทุกคนมีความรู้สึกว่าคุณค่าความคิดเห็นนั้นเป็นของตนเองด้วย เกิดความภูมิใจเป็นการสร้างความยอมรับและผูกมัดต่อการตัดสินใจร่วมกัน หรือวิธีการที่ได้ตกลงกัน เป็นวิธีการที่แสดงให้เห็นว่าองค์กรยอมรับความคิดเห็นและเห็นคุณค่าของสมาชิกทุกคน รวมทั้งก่อให้เกิดการประสานงานด้วย

3) ความรับผิดชอบเป็นกลุ่ม (Collective Responsibility) เป็นการทำงานเป็นทีม และทุกคนในทีมต่างมีความรับผิดชอบร่วมกันและระหว่างกลุ่มก็มีการแข่งขันกันซึ่งทำให้เกิดผลดีต่อองค์กรโดยรวม

4) การให้ความสนใจต่อผู้ปฏิบัติงานทุกๆ ด้าน (Holistic Concern) นับตั้งแต่การจัดสวัสดิการที่เหมาะสมให้แก่ผู้ปฏิบัติงานทุกคน การสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดี สร้างความเชื่อถือไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคนสามารถทำงานได้อย่างอิสระ ผู้ปฏิบัติงานและผู้บริหารจะรู้จักซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายบริหารจะพยายามทำความเข้าใจของผู้ปฏิบัติงานทุกคนให้ได้ รวมทั้งรายละเอียดส่วนตัวของผู้ปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคนเกิดความจงรักภักดีต่อองค์กร มีวินัย เสียสละ และมุ่งปฏิบัติงานเพื่อให้องค์การ ซึ่งเปรียบเสมือนครอบครัวสามารถคงอยู่ต่อไปได้อย่างรุ่งเรือง

สรุปได้ว่า หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องมีการสื่อสารติดต่อกันในลักษณะแบบสองทาง เน้นกระบวนการจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน มีการตัดสินใจที่ใช้หลักความเห็นพ้องต้องกัน มีการทำงานเป็นทีม รับผิดชอบเป็นกลุ่ม และต้องให้ความสนใจต่อผู้ปฏิบัติงานทุกๆ ด้าน เพื่อให้เกิดความรักความภักดีและการมีส่วนร่วมในองค์กร ซึ่งจะส่งผลให้การปฏิบัติงานขององค์กรมีประสิทธิภาพ คุณภาพ นั่นเอง

2.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (ฉบับปรับปรุงพ.ศ.2545) ได้บัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา ในส่วนที่เป็นหน้าที่ของสถานศึกษา ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในด้านการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ ตามหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 25 บัญญัติไว้ ดังนี้ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้的其他อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

2) การมีส่วนร่วมในด้านการจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ตามหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 27 วรรค 2 บัญญัติไว้ ดังนี้ ให้สถานศึกษาขึ้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ในวรรคหนึ่งใน

ส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

3) การมีส่วนร่วมในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ตามหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตรา 29 บัญญัติไว้ ดังนี้ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

4) การมีส่วนร่วมในด้านการระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาตามหมวด 7 ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา มาตรา 57 บัญญัติไว้ดังนี้ ให้หน่วยงานทางการศึกษาระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้ในการเกิดประโยชน์ทางการศึกษาและยกย่องเชิดชูผู้ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

5) การมีส่วนร่วมในด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ตามหมวด 8 ทรัพยากรการลงทุนเพื่อการศึกษา มาตรา 58 วรรค 2 บัญญัติไว้ ดังนี้ ให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันทางศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สินและทรัพยากรอื่น ให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ส่วนที่เป็นหน้าที่ของสถานศึกษา คือ การมีส่วนร่วมในด้านการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ การมีส่วนร่วมในด้านการจัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม การมีส่วนร่วมในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในด้านการระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนเพื่อใช้ในการจัดการศึกษาและการมีส่วนร่วมในด้านการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

2.4 ประโยชน์ของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ในการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของผู้บริหารและองค์กร หลายประการดังที่ สมยศ นาวีการ (อ้างถึงใน สัมฤทธิ์ กางเพ็ญ, 2545 : 9 – 10) การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของผู้บริหารและองค์กร ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการระดมความคิด อภิปราย แลกเปลี่ยนข้อมูล และประสบการณ์ร่วมกัน ทำให้เกิดความคิดหลากหลายส่งผลให้การทำงานเป็นไปได้มากกว่าคิดเพียงคนเดียว

2) การมีส่วนร่วมในการบริหารมีผลในด้านจิตวิทยาทำให้เกิดการยอมรับ การเปลี่ยนแปลงมากกว่าต่อต้าน ในขณะที่เดียวกันยังเป็นวิธีการที่ผู้บริหารสามารถทดสอบว่าสิ่งที่ตนรู้ตรงกับสิ่งที่ผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาหรือไม่

3) เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานหรือผู้เกี่ยวข้องมีโอกาสได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกัน ส่งเสริมต่อการปรับปรุงงานและเกิดความพึงพอใจในการทำงาน

4) ก่อให้เกิดความผูกพันของผู้ปฏิบัติงานกับองค์กร และผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาเพิ่มขึ้น ควรใช้การบริหารแบบมีส่วนร่วมทำให้ความไม่พอใจของกลุ่มถูกเปิดเผยออกมา การร่วมตัดสินใจอภิปรายโดยตรงไปตรงมาทำให้เขารู้สึกว่าคำแนะนำของตนถูกให้คุณค่าต่อองค์กร

5) เกิดความไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น การบริหารผู้ใต้บังคับบัญชามีความง่ายขึ้นเนื่องจากการมีส่วนร่วมทำให้มีการสื่อสารจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน

ประกอบ คุปรัตน์ (อ้างถึงใน ลาวัลย์ วงศ์จันทร์, 2542 : 8-9) สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีผลประโยชน์ดังนี้

1) ประชาชนในฐานะเจ้าของการศึกษาย่อมรู้ดีว่าเขาและบุตรหลานต้องการอะไรจากระบบการศึกษาและอะไรที่เขาไม่ต้องการ

2) ก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจมีส่วนร่วมในชุมชนซึ่งตนอาศัยจะนำไปสู่ความรับผิดชอบ และเป็นจุดเริ่มต้น

3) การมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้มีโอกาสดำเนินกิจกรรมด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะจะทำให้ประชาชนตระหนักถึงน้ำพักน้ำแรงของเขาที่ต้องนำมาใช้เป็นค่าใช้จ่ายทางการศึกษา อันจะเป็นการควบคุมการดำเนินงานของระบบราชการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเกิดการวางแผนอย่างรอบคอบ และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและสังคม

4) การเปิดโอกาสให้มีการใช้แหล่งทรัพยากรในท้องถิ่นเพื่อการศึกษาเกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนในการจัดการศึกษามากขึ้น

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนจะมีผลประโยชน์ทำให้เกิดความคิดหลากหลาย มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า รู้สึกมีอำนาจร่วม เกิดความไว้วางใจ มีความผูกพันต่อองค์กร ใช้ความสามารถและทักษะในการทำงานร่วมกัน มีการปรับปรุงงานอยู่เสมอ ส่งผลให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีคุณภาพ

2.5 รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2545 : 10) กล่าวว่าไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมสามารถสร้างความรู้สึที่ดีในการปฏิบัติงาน และเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้ใช้ความรู้ความสามารถให้เกิดประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน และต่อหน่วยงานได้อย่างเต็มที่ ซึ่งรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย

1) การปรึกษาหารือ (Consultive Management) เป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในรูปของคณะกรรมการ (Committee) เช่น คณะกรรมการดำเนินงาน คณะกรรมการโครงการ เป็นต้น รูปแบบนี้เป็นการกระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงานด้วย ระบบการปรึกษาหารือเหมาะสำหรับผู้บริหารระดับต้นขึ้นไป โดยมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าคณะทำงาน เช่น ประธานคณะกรรมการ ประธานโครงการ เป็นต้น

2) กลุ่มคุณภาพ (QC Circles) เป็นการบริหารแบบเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในรูปของกลุ่มบุคคล 3 – 10 คน ที่อยู่ในหน่วยงานเดียวกัน รูปแบบกลุ่มคุณภาพเหมาะสำหรับผู้ปฏิบัติงานระดับปฏิบัติ หรือระดับหัวหน้างานเพราะเป็นการฝึกฝนและเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีโอกาสทำงานร่วมกัน เพื่อค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเองมีกระบวนการในการบริหารกลุ่มสร้างคุณภาพ 4 ขั้นตอน หรือ PDCA ได้แก่การวางแผน (Plan : P) การปฏิบัติงาน (Do : D) การตรวจสอบ (Check) และการปรับปรุงแก้ไข (Action : A) ระบบกลุ่มคุณภาพจะใช้ได้ดีผลดีก็ต่อเมื่อมีการฝึกอบรมเกี่ยวกับเทคนิค QC และที่สำคัญที่สุดคือความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของผู้ร่วมงานต้องอยู่ในเกณฑ์สูงจึงจะสามารถนำระบบกลุ่มคุณภาพมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3) ระบบข้อเสนอแนะ (Suggestion System) เป็นรูปแบบหนึ่งของการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ได้ผลมากในทางปฏิบัติโดยมีลักษณะที่แตกต่างจากข้อเสนอแนะที่มักจะพบเห็นทั่วไป ที่มีลักษณะเป็นกล่องหรือผู้ฟังความคิดเห็นเท่านั้น กล่าวคือรูปแบบนี้จะมีแบบฟอร์มข้อเสนอแนะให้ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกรอกตามแบบฟอร์มที่กำหนด เช่น ปัญหาที่พบคืออะไร สาเหตุของปัญหามาจากอะไร วิธีการแก้ปัญหามีอะไรบ้างและผลที่คาดว่าจะได้รับนั้นเป็นอย่างไร สำหรับแบบฟอร์มที่กำหนดนี้อาจจะแตกต่างกันไป ตามความต้องการของแต่ละหน่วยงาน แต่มีหลักปฏิบัติแตกต่างกันไป ตามความต้องการของแต่ละหน่วยงาน แต่มีหลักปฏิบัติเดียวกันคือต้องมี

คณะกรรมการพิจารณาข้อเสนอแนะ มีหน้าที่ในการประเมินข้อเสนอแนะจากแบบฟอร์มต่างๆ นั้นว่า เป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพียงใด ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมีมากน้อยแค่ไหนและสมควร ดำเนินการตามข้อเสนอแนะหรือไม่ แล้วนำเสนอผู้มีอำนาจพิจารณาดำเนินการต่อไป และถ้า ข้อเสนอแนะมีการนำไปปฏิบัติควรมีการประชาสัมพันธ์และพิจารณาให้ผลตอบแทนเป็นรางวัลหรือ ผลตอบแทนอื่นๆ ตามที่หน่วยงานกำหนด ซึ่งรูปแบบนี้เหมาะสำหรับใช้กับผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ที่ เกี่ยวข้องทุกระดับ อาจจะเสนอแนะความคิดเห็นคนเดียวยหรือมากกว่าก็ได้ รูปแบบนี้จะช่วยให้ ผู้บริหารได้ความคิดเห็นที่หลากหลายในการปฏิบัติหรือปรับปรุงงานก็ตาม อุปสรรคของระบบ ข้อเสนอแนะ คือการเขียนเนื่องจากผู้เกี่ยวข้องส่วนใหญ่โดยเฉพาะในชุมชนในชนบทมีระดับการศึกษา ก่อนข้างต่ำอาจมีปัญหาในการเขียน ดังนั้นควรเปิดโอกาสให้ผู้เสนอความคิดเห็นมานั่งคุยกันตัวต่อตัว หรือหาข้อมูลโดยการสอบถามหรือสัมภาษณ์โดยตรง

4) ระบบส่งเสริมผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการ (Employee Ownership Plan) รูปแบบนี้พบมากในการบริหารกิจการของหน่วยงานเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจ โดย ส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานทุกระดับมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการด้วยการซื้อหุ้นของบริษัท หรือบริษัทอาจจะ จ่ายโบนัส ส่วนหนึ่งเป็นทุนเรือนหุ้นในแต่ละปีจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจการ และมีความรู้สึกผูกพันในการปฏิบัติงานเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ในรูปแบบนี้ผู้บริหารอาจจะนำมา ประยุกต์ใช้โดยสร้างบรรยากาศให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของหน่วยงาน เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุ ฝ่ายพึงพอใจที่จะมีส่วนร่วมให้มากที่สุด

นอกจากนี้ จันรอต เงินคำ (2543 : 32) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และชุมชนไว้ 3 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) เป็นการมีส่วนร่วมใน กิจการที่ประชาชนตระหนักในความเป็นสมาชิกและเป็นเจ้าของร่วมกัน

2) การมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect Participation) เป็นการมีส่วนร่วม โดยผ่านผู้นำ ตัวแทนหรือองค์กรอื่น

3) การมีส่วนร่วมแบบทั่วไป (Core and Periphery) เป็นการเข้าร่วมโดย ผ่านกลุ่มแกนกลางโดยมีกลุ่มแกนกลางที่สนใจและดำเนินกิจกรรมของกลุ่มอยู่แล้วเป็นการเข้า ร่วมรอบนอก

สำนักงานสภาพัฒนาการศรัทธ (2545 : 115) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมได้

3 ลักษณะ คือ

1) การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้วยอำนาจกว่า หรือมีทรัพยากร หรือมีความรู้ดีกว่า เป็นต้น

2) การมีส่วนร่วมบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการทำอะไร โดยรัฐไม่รู้จักความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการ การตัดสินใจในแนวทางแก้ปัญหา และมีความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

สรุปได้ว่า รูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม มีหลายรูปแบบ เช่น การปรึกษาหารือ การปฏิบัติงานในรูปของกลุ่ม การร่วมให้ข้อเสนอแนะ ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมทางอ้อม การมีส่วนร่วมบางส่วน หรือการมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ก็ได้

2.6 กระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษา เริ่มจากการค้นหาปัญหา และสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหา การปฏิบัติงาน การร่วมผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล โดยมีนักวิชาการได้เสนอกระบวนการการมีส่วนร่วม ไว้มีรายละเอียดดังนี้

อคิน ระพัฒน์ (2545 : 9) ได้เสนอกระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของชาวบ้านใน 5 ระดับ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา การพิจารณาปัญหา และการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- 2) การมีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา
- 3) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและพิจารณาแนวทางวิธีการในการแก้ปัญหา
- 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา
- 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมพัฒนา

โกเฮน และฮัฟโฮฟฟ์ (อ้างถึงใน ประพันธ์ ธรรมไชย, 2523 : 213 – 218) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่ได้รับว่าเป็นระบบมากที่สุด ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นการกำหนดความต้องการ และจัดลำดับความสำคัญ การเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การริเริ่มการตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ระยะวางแผน และระยะปฏิบัติการ
- 2) การมีส่วนร่วมการปฏิบัติการ (Implementation) เป็นการดำเนินงานที่ได้จากการพิจารณาว่าใครจะทำประโยชน์ได้บ้างและด้วยวิธีการใด เช่น การสนับสนุนทรัพยากรการบริหารงาน การประสานความร่วมมือ และการขอความช่วยเหลือ
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) นอกจากความสำคัญของประโยชน์ในการดำเนินงานเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบต่อบุคคลและสังคม
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมิน (Evaluation) เป็นการรับฟังความคิดเห็น ความชอบ ความคาดหวัง ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล

2.7 การเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารเนื่องจากการบริหารการศึกษาเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เพื่อสังคมในอนาคต ดังนั้นการดำเนินงานจะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายฝ่าย เช่น ผู้ปกครอง ชุมชน บุคลากรของโรงเรียน เจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนผู้ใช้ผลผลิตของการศึกษา ความเกี่ยวข้องดังกล่าวปรากฏออกมาในรูปของการรับฟังความคิดเห็น การให้เข้ามามีส่วนร่วมกำหนดนโยบายการบริหารและการให้ความสนับสนุน เพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลและสังคมทั้งทางด้านวิชาการ วิชาชีพ คุณธรรม และจริยธรรมของผู้เรียน ด้วยลักษณะพิเศษของการบริหารการศึกษาดังกล่าว จึงทำให้การบริหารการศึกษาเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหาร และตัดสินใจปัญหาสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาเมื่อใดควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ บทบาทและขอบเขตของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจควรเป็นเช่นไร ควรจัดกลุ่มการตัดสินใจอย่างไร และบทบาทของผู้บริหารควรเป็นอย่างไร และประยูร ศรีประสาธน์ (2540 : 242 – 246) ได้เสนอแนวคิดไว้ดังนี้

- 1) ขอบเขตของการให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยทั่วไปแล้วผู้ที่เกี่ยวข้องเช่นผู้ได้บังคับบัญชาจะต้องมีความตั้งใจและยอมรับการชี้แจงทางการบริหารบางอย่างโดยไม่มีข้อโต้แย้งขอบเขตของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ก็คือขอบเขตที่ผู้บริหารกำหนดเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วม ซึ่งอาจจะเป็นไปตามข้อกำหนดในกฎหมาย

กฎระเบียบ และประเพณีปฏิบัติ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ว่าหากเรื่องใดที่บุคลากรมีผลประโยชน์หรือมีความเกี่ยวข้อง รวมทั้งมีความรู้ความชำนาญในเรื่องนั้นแล้ว ผู้บริหารก็ควรให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่หากเรื่องใดบุคลากรไม่มีผลประโยชน์หรือความเกี่ยวข้อง ตลอดจนไม่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องนั้น ผู้บริหารก็ไม่ควรให้บุคลากรเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและบุคลากรเองก็ไม่มีผลประโยชน์หรือเต็มใจเข้าร่วมการตัดสินใจ

2) บทบาทและขอบเขตการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของบุคลากร ปัญหาที่จะตัดสินใจเป็นเรื่องที่บุคลากรมีความเกี่ยวข้องและมีความรู้ความชำนาญในเรื่องนั้น ก็ควรให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่ต้น ตั้งแต่การระบุปัญหา การระบุทางเลือก การคาดการณ์ผลที่จะได้รับของทางเลือกแต่ละทาง และการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่เหมาะสม รวมทั้งการกำหนดจุดประสงค์ของการแก้ปัญหาอย่างเต็มที่ แต่ถ้าสถานการณ์ในการตัดสินใจชัดเจนว่าบุคลากรไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้อง และไม่มีความรู้ความชำนาญในสถานการณ์เช่นนี้ ผู้บริหารควรเป็นผู้ตัดสินใจเอง

3) การจัดกลุ่มการตัดสินใจ เมื่อผู้บริหารได้ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแล้วจะต้องพิจารณาว่าควรจัดกลุ่มการตัดสินใจอย่างไรจึงจะทำให้ได้ผลการตัดสินใจซึ่งมีประสิทธิภาพ และเหมาะสมกับสถานการณ์ ดังนี้

3.1) การรับฟังข้อคิดเห็น ผู้บริหารเลือกประชุมบุคลากรเพื่อนำเสนอปัญหาและขอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ข้อวิจารณ์ และรับทราบปฏิกิริยาของผู้ได้บังคับบัญชาในเรื่องนั้นสำหรับการตัดสินใจขั้นสุดท้ายเป็นของผู้บริหารที่พยายามจะสะท้อนการมีส่วนร่วมและความรู้สึกของผู้ที่เกี่ยวข้องในการตัดสินใจ

3.2) การใช้มติเอกฉันท์ เป็นการประชุมที่ต้องการความเห็นพ้องต้องกันในแนวทางแก้ปัญหาจากผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด การได้ความเห็นพ้องทั้งหมดส่วนใหญ่จะไม่ใช้การออกเสียงลงคะแนนแต่จะใช้การแสดงการยอมรับของที่ประชุมโดยการถามที่ประชุมหากที่ประชุมยอมรับก็ถือเป็นมติที่ประชุม หากยังมีผู้ไม่ยอมรับก็จะมีการอภิปรายต่อไปจนกว่าจะเห็นพ้องด้วยกัน

3.3) การใช้เสียงส่วนใหญ่ เป็นการประชุมให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น แล้วขอมติที่ประชุมโดยให้แต่ละคนออกเสียงได้เท่ากันคือคนหนึ่งเสียง การตัดสินใจแก้ปัญหาจะเป็นไปตามเสียงส่วนใหญ่ของที่ประชุม

4) บทบาทของผู้บริหารในการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม การจัดกลุ่มรับฟังความคิดเห็นใช้ในกรณีที่ผู้บริหารเป็นผู้กำหนดปัญหา ระบุทางเลือกและผลที่จะได้รับจากทางเลือกหลายทางแต่อยากจะฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการตัดสินใจ และ

ทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดจะใช้ได้ผลเมื่อการตัดสินใจของผู้บริหารเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้อง บทบาทของผู้บริหารในที่ประชุมจะต้องเป็นกลาง และพยายามรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย การใช้เสียงส่วนมาก ผู้บริหารที่จัดประชุมจะต้องมีความมั่นใจว่าเสียงส่วนใหญ่ของที่ประชุมจะไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกในกลุ่ม และต้องเปิดโอกาสให้เสียงส่วนน้อยได้แสดงความเห็นก่อนที่จะหาข้อยุติจากที่ประชุมด้วยการลงมติ บทบาทของผู้บริหารจะต้องเป็นกลาง และอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่เกี่ยวข้องตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ตรงกัน การใช้มติเอกฉันท์มีจุดมุ่งหมายที่จะให้ได้รับความเห็นพ้องต้องกัน บทบาทของผู้บริหารคือ การนำอภิปรายเพื่อให้เกิดความเห็นที่คล้ายคลึงกันอันจะนำไปสู่การเห็นพ้องต้องกัน ผู้บริหารจะต้องพยายามผสมผสานความคิดเห็นต่างๆ เข้าด้วยกัน และจัดทำเป็นทางเลือกที่ผู้เข้าร่วมประชุมจะสามารถตกลงกันได้ การตัดสินใจแบบใช้มติเอกฉันท์ต้องใช้เวลาและมีความสับสนสูง รวมทั้งการเห็นพ้องต้องกันทั้งหมดเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยาก ดังนั้นผู้บริหารควรใช้ในกรณีที่จำเป็น

2.3 แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน สถาบันการศึกษาและพัฒนาต่อเนื่องสิรินธร (2549 : 42) ได้ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

- 1) การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยต้องยึดชุมชนเป็นฐาน (Community Base) เพราะชุมชนแต่ละชุมชนเป็นที่อยู่ของกลุ่มเป้าหมายต้องทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกว่า กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นของเขาต้องทำให้เขารู้ว่ามีใครบ้างที่มีส่วนร่วมได้และจะมาร่วมได้อย่างไร ให้รู้บทบาทของเขา
- 2) ผู้ที่สมควรจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชน ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง องค์กรศาสนา สถานศึกษาในชุมชน สถานประกอบการ แหล่งเรียนรู้ต่างๆ หน่วยงานต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น และบุคคลที่ชาวบ้านเคารพนับถือ เป็นต้น
- 3) ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมหาทุนและทรัพยากรต่าง ร่วมจัดกิจกรรม ร่วมเป็นวิทยากร ร่วมติดตาม ประเมินผลและร่วมรับผลที่เกิดจากกิจกรรม
- 4) ควรส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนทุกคนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงไม่ว่าจะเป็นฝ่ายผู้จัดหรือเป็นผู้รับบริการ มิใช่เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมได้เฉพาะคณะกรรมการหรือคนบางกลุ่มที่มีโอกาสมากกว่าเท่านั้น

- 5) การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนนั้น อาจเป็นไปได้หลายลักษณะ เช่น ร่วมเป็นกรรมการฝ่ายต่างๆ หรือช่วยงานในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป
 - 6) ควรมีการกำหนดบทบาทขององค์กรหลักๆ ในชุมชนให้ชัดเจน เช่น บ้าน วัด โรงเรียน ในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษานอกโรงเรียนหรือส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตให้แก่ชุมชน
 - 7) ควรมีนโยบายที่ชัดเจน จริงจังหรือออกเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เพราะเป็นเรื่องที่จำเป็นมากและเพื่อทุกฝ่ายจะได้ร่วมมือกันอย่างจริงจัง
 - 8) ให้ชุมชนร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยทุกชั้นตอนจนในที่สุดสามารถเป็นผู้ดำเนินการเองได้ และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง แม้หน่วยงานจะออกจากพื้นที่ไปแล้ว
 - 9) ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจถึงลักษณะการมีส่วนร่วมและประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วม ความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าไปมีส่วนร่วม ต้องสร้างความตระหนักรู้ความเสียสละแก่ชุมชน
 - 10) องค์กรบริหารส่วนตำบลควรเป็นหลักสำหรับการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย สถานศึกษาควรมีการเปิดกว้างสำหรับคนในชุมชนควรให้ประชาชนได้ร่วมให้ข้อคิดเห็น และให้ข้อเสนอแนะด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจัดโครงการเวทีชาวบ้าน เวทีประชาคมอำเภอ เป็นต้น
- สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษา ควรให้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบและเป็นเจ้าขององค์กรอันจะก่อให้เกิดความร่วมมือในการบริหารของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ความรู้เกี่ยวกับการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสร้างอนาคต

กระบวนการมีส่วนร่วม สร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference) หรือเรียกย่อๆ ว่า F.S.C เป็นเทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่พัฒนามาจากหลักการทางสังคมวิทยา โดยภาคธุรกิจในอังกฤษและสหรัฐอเมริกาซึ่งพัฒนาเทคนิคดังกล่าวมาตลอดระยะเวลา 30 ปีเศษ องค์กรอื่นๆ นอกจากภาคธุรกิจในประเทศต่างๆ ได้นำเทคนิค F.S.C ไปใช้อย่างแพร่หลาย สำหรับประเทศไทยเทคนิค F.S.C เริ่มเข้ามามีบทบาทตั้งแต่ พ.ศ. 2539 เกี่ยวกับเรื่องนี้ ทวีศักดิ์ นพเกษตร (2542 : 25 - 27) กล่าวว่า F.S.C เป็นกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการของผู้แทนหลายกลุ่ม หลายประเภท หลายระดับ แต่ต่างก็มีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้นมารวมกันทำงาน โดยนำประสบการณ์ของแต่ละคนมาสร้างวิสัยทัศน์ร่วมของกลุ่มโดยมีจิตสำนึก พันธสัญญา

ร่วมกันเป็นกระบวนการที่ใช้อนาคตเป็นจุดประสงค์ที่เต็มไปด้วยความหวังในการทำงาน

วัตถุประสงค์ของการใช้เทคนิค F.S.C คือ

1. ร่วมกันทำความเข้าใจสถานการณ์ในอดีตและปัจจุบันที่มีความเชื่อมโยงซึ่งจะมีผลในอนาคต

2. เพื่อเสนอภาพรวมของสถานการณ์ปัจจุบัน

3. เพื่อลงมติและสร้างพันธสัญญาในการมีวิสัยทัศน์ของอนาคตร่วมกัน

4. เพื่อลงแนวคิด ความเข้าใจ ข้อมูลพื้นฐาน แผนปฏิบัติการที่จะใช้ในการสร้างอนาคตร่วมกัน

ผลลัพธ์จากการประชุมแบบ F.S.C

1. เข้าใจปัจจัย องค์ประกอบ เหตุการณ์ในอดีตที่มีผลต่อสภาพปัจจุบันและแนวโน้มที่มีผลกระทบต่ออนาคต

2. ทุกคนเห็นภาพรวมเป็นภาพเดียวกัน เกิดวิสัยทัศน์ในอนาคตร่วมกันที่เต็มไปด้วยความหวังและพันธสัญญาร่วมกัน

3. ทุกคนเกิดความตระหนัก ได้แลกเปลี่ยนแนวคิดใหม่ๆ ร่วมกัน เป็นการขยายเครือข่ายสัมพันธ์ภาพที่ดี เข้าใจ และเห็นคุณค่าซึ่งกันและกัน ความคิดทุกอย่างอยู่ในสมองของทุกคนและตระหนักว่าทุกคนลงเรือลำเดียวกัน มีจุดหมายปลายทางร่วมกันมีแผนที่ชัดเจนร่วมกัน

ผู้เข้าร่วมประชุม

1. เป็นผู้ร่วมค้นหาข้อมูล ให้ข้อมูลหรือประสบการณ์ วิเคราะห์ข้อมูล หรือประสบการณ์

2. ช่วยกันทำงานภายในกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้เสร็จทันเวลา

3. ในกลุ่มย่อยให้มีการแบ่งหน้าที่กันโดยชัดเจน ได้แก่ ผู้สนทนา ผู้บันทึก ผู้ควบคุมเวลา ผู้ควบคุมแผนพลิก และให้มีการสับเปลี่ยนหน้าที่กันในทุกกิจกรรม

4. ค้นหา “ความคิดเห็นร่วม” ของกลุ่ม

5. ช่วยกันกำหนดกิจกรรมที่นำ “ความคิดเห็นร่วม” ไปสู่การปฏิบัติ

6. ช่วยกันสร้างภาพของอนาคตที่พึงปรารถนา

นอกจากนี้ ทวีศักดิ์ นพเกษร (2541 : 1 - 12) ได้กล่าวถึงกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการสร้างอนาคตร่วมกันว่า ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ เหตุการณ์ในอดีต เพื่อเชื่อมโยงกับสถานการณ์และแนวโน้มปัจจุบัน

2. การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ สถานการณ์ปัจจุบันเพื่อทำความเข้าใจทิศทาง ปัจจัยในทิศทาง และปัจจัยที่มีอิทธิพลในประเด็นหลักของการประชุม

3. การสร้างจินตนาการถึงอนาคตที่พึงปรารถนา ในประเด็นหลักของการประชุม เพื่อกำหนดความคิดเห็นร่วมและสร้างแผนปฏิบัติการสู่อนาคตร่วมกัน

และทวิศศักดิ์ นพเกษร (2541 : 1 - 12) ยังได้กล่าวถึงความหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมการสร้างอนาคตร่วมกัน ไว้ดังนี้

1. ความหมายของเทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมการสร้างอนาคตร่วมกัน เทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมการสร้างอนาคตร่วมกัน หมายถึงกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการของกลุ่มผู้แทนหลายประเภท หลายระดับ ซึ่งต่างมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องนั้น มาร่วมกันทำงานโดยนำประสบการณ์ของแต่ละคนมาสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันในเรื่องนั้นและได้แผนหรือแนวทางปฏิบัติให้ไปถึงวิสัยทัศน์ร่วมกันของกลุ่ม เป็นกระบวนการที่ใช้อนาคตเป็นจุดประสงค์ในการทำงานแทนการใช้ปัญหาและการแก้ปัญหาเป็นตัวตั้งในการทำงาน เทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมการสร้างอนาคตร่วมกัน ช่วยทำให้เป้าหมายร่วมกันที่สมาชิกทุกคนยอมรับในการทำงานร่วมมือปฏิบัติตามแผนงานหรือแนวทางของกลุ่มเพื่อสู่อนาคตร่วมกันของกลุ่มตามที่ตกลงกันไว้

2. ลักษณะการประชุมเชิงปฏิบัติการ การสร้างอนาคตร่วมกัน เป็นการประชุมเต็มรูปแบบ จะใช้เวลา 2-3 วัน และการจัดกลุ่มกิจกรรม กลุ่มที่ใช้มี 2 แบบ คือ

2.1 กลุ่มผสม (Mixed Group) มีสมาชิกในกลุ่มมีลักษณะหลากหลาย มีพื้นฐานและสถานะทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ละคนมีตัวแทนของกลุ่ม ชุมชน องค์กรย่อย ที่เป็นส่วนประกอบของกลุ่มชุมชน องค์กรย่อย ที่เป็นส่วนประกอบของกลุ่มองค์กรขนาดใหญ่

2.2 กลุ่มเฉพาะ (Stake Holders) มีสมาชิกในกลุ่มมีลักษณะเฉพาะบางประการร่วมกัน เช่น มีสถานะทางสังคมระดับเดียวกัน หรือ หน้าที่ความรับผิดชอบเหมือนกัน หรือ มีความรู้พื้นฐานใกล้เคียงกัน เป็นต้น

3. กระบวนการของ การสร้างอนาคตร่วมกัน จะประกอบไปด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน คือ

3.1 การวิเคราะห์เหตุการณ์ในอดีต เพื่อเชื่อมโยงกับสภาพการณ์แนวโน้มในปัจจุบัน

3.2 การวิเคราะห์และสังเคราะห์สภาพการณ์ปัจจุบันเพื่อความเข้าใจในทิศทางและปัจจัยในทิศทางที่มีอิทธิพลในประเด็นหลักของการประชุม

3.3 การสร้างจินตนาการถึงอนาคตที่พึงปรารถนาในประเด็นหลักของการประชุม เพื่อร่วมกันกำหนดความคิดเห็นร่วมและสร้างแผนปฏิบัติการไปสู่อนาคตร่วมกัน

4. ลักษณะกระบวนการประชุมเชิงปฏิบัติการที่เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม

4.1 เส้นแบ่งเวลา (Timeline) อดีต มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนได้สะท้อนข้อมูล (ประสบการณ์ในอดีตที่ตนมีอยู่) โดยวิธีการให้ผู้เข้าร่วมประชุมจะนั่ง

รวมกันเป็นกลุ่มผสม แต่ละคนจะทบทวนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ที่สำคัญที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตในห้วงเวลาที่วิทยากรกำหนด โดยร่วมกันเสนอข้อมูลประเด็นหลัก โดยการนำเสนอในที่ประชุมไปเขียนไว้บนแผ่นกระดาษที่ติดไว้ตรงผนังห้องประชุม ซึ่งข้อมูลนี้จะใช้เป็นฐานข้อมูลที่แต่ละคนจะนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดทำกิจกรรมในการทำงานต่อไป

4.2 การวิเคราะห์ (เข้าใจ) อดีต มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมนำข้อมูลจากเส้นแบ่งเวลา มาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์เชื่อมโยง และตอบคำถามที่แต่ละกลุ่มได้รับมอบหมาย โดยมีวิธีการให้ผู้เข้าร่วมประชุมศึกษาข้อมูลที่ได้จากการทำเส้นแบ่งเวลา และร่วมกันวิเคราะห์ และตอบคำถามที่วิทยากรกำหนดให้ ซึ่งวิทยากรจะเป็นผู้เตรียมคำถามเท่ากับจำนวนกลุ่มที่จัดไว้ และประเด็นคำถามจะสัมพันธ์กับหัวข้อหลักของการประชุมและประเด็นหลักของเส้นแบ่งเวลา

4.3 การหยั่งเห็น (การสะท้อน) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนมีโอกาสเสนอความคิดเห็น และวิจารณ์ผลการวิเคราะห์ของกลุ่มต่างๆ รวมทั้งสะท้อนสิ่งที่ได้จากการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอดีตที่ผ่านมา โดยมีวิธีการให้วิทยากรเชิญชวนให้ผู้เข้าร่วมประชุม เสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมจากการนำเสนอผลการวิเคราะห์ของกลุ่มต่างๆ ในขั้นตอนการวิเคราะห์อดีตปัจจุบัน

4.4 แผนที่ความคิด (Mind Map) มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างภาพรวม ทิศทางแนวโน้ม และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อหัวข้อหลักของการประชุมในสถานการณ์ปัจจุบัน ใช้วิธีการให้ผู้เข้าร่วมประชุม ทุกคนเสนอความคิดที่ตั้งเอาไว้ อาจกำหนดให้เสนอเพียงคนละหัวข้อก่อนเพื่อให้ทุกคนได้มีส่วนร่วม ทุกความคิดที่เสนอมหาวิทยากรจะจดบันทึกไว้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนมองเห็นพร้อมทั้งโยงเส้นเข้ากับหัวข้อต่างๆของผู้เสนอวิธีการนี้ทำให้ได้ความคิดที่หลากหลาย และการมองเห็นของผู้อื่นที่ถูกบันทึกไว้ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมเกิดความคิดใหม่ต่อไปได้ เปรียบเสมือนการต่อภาพจิ๊กซอร์ (Jigsaw) โดยวิทยากรมีหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุม อธิบายความคิดเห็นให้กลุ่มฟังจนเข้าใจ โดยมีการจัดลำดับความสำคัญและความเป็นไปได้ตามความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม

4.5 มุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้อง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุม แต่ละคนรับรู้ถึงมุมมองของกลุ่มเฉพาะที่มีประเด็นต่อแผนที่ความคิด ทำให้มีการพิจารณาวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งขึ้น ใช้วิธีการให้สมาชิกในกลุ่มเลือกประเด็นที่วิทยากรจัดลำดับ สรุปนำเสนอไว้แล้วจากแผนที่ความคิด นำมาพิจารณาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของประเด็นต่างๆ อีกครั้ง แล้วนำเสนอในที่ประชุม

4.6 ความภูมิใจและเสียใจ มีวัตถุประสงค์เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมในแต่ละกลุ่มทบทวนผลงานที่ผ่านมาของตนเองทั้งในอดีตและปัจจุบัน ทำให้แต่ละคนรับรู้เข้าใจถึงสถานะ ความสามารถและขีดจำกัดซึ่งกันวิธีการ ผู้เข้าร่วมประชุมในแต่ละกลุ่มร่วมกันระดมความคิดเห็นและร่วมกันคัดเลือกเอาหัวข้อที่สำคัญของข้อมูลที่ตนมีความภาคภูมิใจ และเสียใจอย่างละ 3 ลำดับ นำเสนอเพื่อแลกเปลี่ยนในที่ประชุมร่วมกัน

4.7 การสังเคราะห์ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุม ได้สะท้อนความรู้สึกเมื่อได้รับรู้ขีดจำกัดและความเสียใจของกลุ่ม เป็นการเปิดใจ และยอมรับซึ่งกันและกัน เพื่อเตรียมทุกคนเข้าสู่อนาคตร่วมกันและเกิดกำลังใจเมื่อรับรู้ถึงความภูมิใจ ใช้วิธีการให้วิทยากรเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุม แต่ละคนได้แสดงความรู้สึกหลังจากที่ได้รับความรู้สึกภูมิใจ และเสียใจของกลุ่ม

4.8 การทำเป็นละครหรือการแสดงบทบาทสมมติ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุม ร่วมกันจินตนาการถึงอนาคตที่พึงปรารถนาในหัวข้อหลักของการประชุม โดยการนำข้อมูลที่ได้เรียนรู้จากอดีตและปัจจุบันมาจินตนาการสร้างภาพในอนาคต ใช้วิธีการให้ผู้เข้าร่วมประชุม ร่วมกันจินตนาถึงอนาคตที่พึงปรารถนา โดยการระดมสมองหรือให้แต่ละคนวาดภาพจินตนาการของตน แล้วนำภาพในจินตนาการของแต่ละคนมารวมกันเป็นภาพจินตนาการของกลุ่ม

4.9 การนำเสนอละครหรือบทบาทสมมติ ขณะที่กำลังแสดงอยู่ ผู้ชมแต่ละคนต้องจับประเด็นความคิดและสาระต่างๆที่บทละครกล่าวถึงแล้วบันทึกเป็นข้อมูลของตนเพื่อนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการทำงานกลุ่มในช่วงต่อไป

4.10 ความคิดเห็นร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนและค้นหาแนวความคิดในอนาคตที่พึงปรารถนา ใช้วิธีการให้ผู้เข้าร่วมประชุมฯ รวมกลุ่มกันเพื่อพิจารณาค้นหา ความคิดเห็นร่วม และความคิดเห็นที่เป็นไปได้ จากประเด็นความคิดและสาระที่บทละครกล่าวถึงความคิดเห็นที่เป็นไปได้ ที่รวบรวมไว้จากผู้เข้าร่วมประชุม ในห้องประชุมในแผ่นที่ ตามความคิดเห็นที่ตนเห็นว่าสำคัญ

4.11 แผนการปฏิบัติการส่วนบุคคล จากความคิดเห็นร่วมและความคิดเห็นที่เป็นไปได้ ที่ผ่านการลงมติในห้องประชุมแล้ว ผู้เข้าร่วมประชุม แต่ละคนจะเลือกประเด็นที่ตนสนใจและให้ความสำคัญมากเพียงประการเดียว โดยตอบคำถามว่าตนและองค์กรที่สังกัดจะมีส่วนร่วมในการประสานงานต่อหัวข้อนั้นอย่างไร เพื่อเข้าร่วมพิจารณา และทำงานกับผู้เข้าร่วมประชุม ที่เลือกประเด็นเดียวกัน

4.12 แผนปฏิบัติการกลุ่มสนใจ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดกลยุทธ์ที่ทำให้เกิดอนาคตที่พึงปรารถนา ใช้วิธีการให้ผู้เข้าร่วมประชุมที่สนใจในประเด็นเดียวกัน จากความคิดเห็นร่วมและความคิดเห็นที่เป็นไปได้ รวมกลุ่มกัน สนใจในเรื่องนั้นเพื่อพิจารณาสภาพที่เป็นอยู่ กลยุทธ์

หรือแนวทางและกิจกรรมหรือขั้นตอน พร้อมทั้งระบุปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดที่มีอยู่ นำเสนอในที่ประชุม

4.13 แผนการปฏิบัติการกลุ่มเฉพาะ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดแผนปฏิบัติงานเฉพาะ ภายใต้เงื่อนไขที่สมาชิกกลุ่มเฉพาะมีศักยภาพในการนำไปปฏิบัติ สนับสนุน ใช้วิธีการให้กลุ่มเฉพาะ ร่วมกันค้นหาและวางกลยุทธ์ที่จำเป็นนำไปสู่วิสัยทัศน์ที่กลุ่มพึงปรารถนาในอนาคตที่เกี่ยวข้องกับการ ประชุมนั้น โดยเน้นประเด็นที่สำคัญและมีโอกาสเป็นไปได้จริง เพียง 3 ประเด็นจากความคิดเห็นร่วม และความคิดเห็นที่เป็นไปได้ พร้อมทั้งระบุ ปัจจัย สนับสนุน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางข้อจำกัด

สรุปได้ว่า การประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสร้างอนาคตร่วมกันเป็น กระบวนการที่มีผู้เข้าร่วมร่วมกันของกลุ่มผู้แทนหลายประเภท หลายระดับ ซึ่งต่างมีส่วน เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น มาร่วมกันทำงานโดยนำประสบการณ์ของแต่ละคนมาสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ในเรื่องนั้นๆ และได้สรุปเป็นแผนหรือแนวทางปฏิบัติงานให้ไปถึงวิสัยทัศน์ของกลุ่ม เป็น กระบวนการที่ใช้วางแผนสร้างอนาคต ซึ่งการประชุมเต็มรูปแบบจะใช้เวลา 2 – 3 วัน และการจัด กลุ่มกิจกรรม มี 2 แบบ คือกลุ่มผสมกับกลุ่มเฉพาะ โดยมีกระบวนการทำงานคือการวิเคราะห์ เหตุการณ์ในอดีต เพื่อเชื่อมโยงกับสถานการณ์แนวโน้มในปัจจุบัน การวิเคราะห์และสังเคราะห์ สถานการณ์ปัจจุบันเพื่อความเข้าใจในทิศทางและปัจจัยที่มีอิทธิพล การสร้างจินตนาการถึงอนาคต ที่พึงปรารถนาเพื่อร่วมกันกำหนดความคิดเห็นร่วมและสร้างแผนปฏิบัติการไปสู่อนาคตร่วมกัน ต่อไป

บริบทของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง บ้านน้ำบ่อสะเป และชุมชนบ้านน้ำบ่อ สะเป

1. ข้อมูลทั่วไป

1.1 ชื่อ สถานศึกษา ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวง บ้านน้ำบ่อสะเป ตั้งอยู่เลขที่ 133 ตำบล สบปอง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน รหัสไปรษณีย์ 58150 สังกัด ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอปางมะผ้า จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และหลักสูตรบูรณาการการศึกษาสำหรับ ชุมชนบนพื้นที่สูง

2. ข้อมูลเกี่ยวกับสถานศึกษา

2.1 ครูผู้สอน จำนวน 1 คน

2.2 ปรัชญา วิสัยทัศน์ เป้าหมาย และพันธกิจ นโยบาย และจุดเน้นในการจัดการศึกษาของโรงเรียน

2.2.1 ปรัชญาการจัดการศึกษาเน้นการจัดการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียน โดยยึดหลักเปิดโอกาสทางการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดเรียนรู้ได้ตลอดเวลา แม้ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา ในโรงเรียน

2.2.2 วิสัยทัศน์ของโรงเรียน การศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2.2.3 เป้าหมายของโรงเรียน คือสามารถจัดการศึกษาตลอดชีวิต และอย่างต่อเนื่อง ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น และมีทักษะในการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการประกอบอาชีพได้

2.2.4 พันธกิจของโรงเรียน

1. ด้านปัจจัย

1.1 พัฒนาศักยภาพหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนในการระดมทรัพยากร เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาของศูนย์การเรียน

1.2 จัดการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้เรียน

1.3 พัฒนาอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดถึงการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

2. ด้านกระบวนการ

2.1 พัฒนาปรับปรุงการบริหารจัดการภายในศูนย์การเรียนตามแนวการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ให้เป็นไปตามมาตรฐานของสถานศึกษา

2.2 พัฒนาครูและบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการจัดทำแผนการเรียนรู้ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 และหลักสูตรบูรณาการการศึกษาสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง

2.3 ส่งเสริมให้ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีเกิดทักษะการเรียนรู้และสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมตามศักยภาพของตนเอง

2.4 พัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการสภาพแวดล้อมของชุมชน

3. ด้านผลผลิต

ผู้เรียนของศูนย์การเรียนรู้ฯ ได้รับการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544

2.2.5 นโยบายด้านการบริหาร

1. ศูนย์การเรียนรู้มีวัตถุประสงค์ในการบริหารจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพมาตรฐานตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เป็นไปตามพันธกิจของโรงเรียน โดยนำแนวทางการบริหารโรงเรียนโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) โดยเน้นพันธกิจหลักในการจัดการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้เรียน ให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้ตามศักยภาพของตนเอง

2. จุดเน้นด้านการดำเนินงาน

2.1 ผู้เรียนได้รับโอกาสทางการศึกษาได้อย่างทั่วถึง

2.2 ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิธีการที่หลากหลายและเน้น

ผู้เรียนเป็นสำคัญ

2.3 ผู้บริหาร ครูและบุคลากรมีการพัฒนาตน พัฒนางานอย่าง

ต่อเนื่องและเต็มศักยภาพ

2.4 ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทุกด้าน

3. ข้อมูลชุมชนบ้านน้ำบ่อสะเป่

ชุมชนบ้านน้ำบ่อสะเป่ มีประชากรทั้งหมด 638 คน เป็นชาวเขาเผ่าลีซอ มีภาษา ศาสนา วัฒนธรรม แนวความคิด ประเพณี รวมถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นของตนเอง ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการรับจ้างทั่วไปมีฐานะยากจน มีการศึกษาดำ สภาพแวดล้อมในชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ที่สามารถศึกษาหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ได้ มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ เช่น การจักสาน การเกษตร ดนตรี เป็นต้น

จากข้อมูลทั่วไปของศูนย์การเรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาและสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนที่ได้กล่าวถึง ได้มีนำเทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างอนาคตร่วมกัน (Future Search Conference = F.S.C) มาใช้ในการจัดการศึกษาเป็นแนวทางที่ทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาร่วมกันภายใต้บริบทและความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา เป็นแนวคิดที่ยอมรับและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก มีผู้ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวอยู่หลายท่าน ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมรายงานการศึกษาและสรุปผลการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดศึกษา ดังต่อไปนี้

บุญเสริม ศรีทา (2544) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาในอำเภอเมือง จังหวัดแพร่ พบว่าโรงเรียนให้ความสำคัญต่อชุมชนน้อย โรงเรียนขาดการประจักษ์แจ้งให้ประชาชนได้รับทราบถึงรายละเอียดการจัดการศึกษา ในส่วนประชาชนถือว่าการจัดการศึกษาเป็นหน้าที่ของบุคลากรในโรงเรียนเท่านั้น ประชาชนไม่สามารถช่วยเหลือโรงเรียนได้

วิน ประมุข (2544) ได้ศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และเพื่อศึกษาประสิทธิผลของการบริหารโรงเรียนตามรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน โรงเรียนวัดหอยกัน พบว่าชุมชนโรงเรียนวัดหอยกันมีความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เกือบทุกด้านอยู่ในระดับมาก ส่วนชุมชนมีความต้องการร่วมกิจกรรม ยกย่อง และให้กำลังใจนักเรียนที่ประพฤติดีเรียนดี และสร้างชื่อเสียงให้แก่โรงเรียน และต้องการให้ความร่วมมือในการจัดงานประจำปี อยู่ในระดับมากทุกด้าน ประสิทธิผลของการบริหารโรงเรียนตามรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน โรงเรียนวัดหอยกันอยู่ในระดับมากทุกด้าน ประสิทธิผลของการบริหารโรงเรียนตามรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน โรงเรียนวัดหอยกัน ก่อนและหลังดำเนินการบริหารโรงเรียนตามรูปแบบการมีส่วนร่วมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยหลังดำเนินการบริหาร โรงเรียนตามรูปแบบการมีส่วนร่วมมีค่าสูงกว่า

ศรีอัมพร ทองสืบสาย (2545) ได้ศึกษาการนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดอำนาจเจริญ พบว่าคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเห็นว่า การมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จังหวัดอำนาจเจริญ ในด้านการวางแผน การดำเนินงานตามแผน และการประเมินผลอยู่ในระดับมากทุกด้าน รูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีองค์ประกอบสำคัญสามส่วน คือ การวางแผน การดำเนินงานตามแผน และการประเมินผลในการนำเสนอรูปแบบ พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารงานวิชาการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับ ทุกด้าน โดยทุกด้านมีค่าความสอดคล้องความคิดเห็นอยู่ในระดับสูงกว่าเกณฑ์

วรวรรณ ตัณฑเสน (2546) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาค่าบดบอแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าชุมชนมีความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาทุกด้านและควรมีการให้ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแก่คนในชุมชน และควรมีการเชิญชวนให้คนทุกคนในชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมการศึกษาต่างๆ ด้วย

สุรียพร วินิบุตร (2546) ได้ศึกษารูปแบบและความต้องการในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้นำชุมชนในจังหวัดลพบุรี พบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นความต้องการของผู้นำชุมชน จังหวัดลพบุรี คือ รูปแบบการมีส่วนร่วมปฏิบัติ ระดับความต้องการในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของผู้นำชุมชน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ระดับความต้องการในการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนกลุ่มที่มีอายุต่างกันไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้นำชุมชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีระดับความต้องการในการมีส่วนร่วมด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารทั่วไป แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผู้นำชุมชนที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจต่างกัน มีความต้องการในการมีส่วนร่วมด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณและด้านการบริหารทั่วไป แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุวัชรชัย สุทธาวาสน์ (2548) ได้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านต้นผึ้ง สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านต้นผึ้ง ด้านการค้นคว้าปัญหา พบว่า เกือบทุกรายการอยู่ในระดับมาก มี 1 รายการที่อยู่ในระดับปานกลาง รายการที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นคว้าปัญหาด้วยการสังเกตการณ์จัดกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน รองลงมาด้วยการสอบถามจากครูและนักเรียนด้านการวางแผน พบว่า ทุกรายการอยู่ในระดับมาก รายการที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาโรงเรียนและวางแผนประชุมคณะกรรมการโรงเรียน รองลงมาประชาชนมีส่วนร่วมให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาและแผนปฏิบัติการของโรงเรียน ด้านการปฏิบัติงาน พบว่า เกือบทุกรายการอยู่ในระดับมาก ยกเว้น ประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียน และรายการที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของโรงเรียน รองลงมาประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ของโรงเรียนด้านการติดตามผล พบว่า ทุกรายการอยู่ในระดับมาก รายการที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ได้แก่ ประชาชนมีส่วนร่วมให้ความเห็นชอบรายงานผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียน รองลงมาได้รายงานความก้าวหน้า ผลการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของโรงเรียน โดยแจ้งให้ชุมชนทราบภาคเรียนละ 1 ครั้ง

ณรงค์ อภัยใจ (2549) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านเมืองกีด อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 85 ราย ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีส่วนร่วมเกือบทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การประสานงาน การจัดสรรทรัพยากรและการประเมินผล แต่มีผู้ตอบแบบสอบถามบางส่วนเห็นว่าไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเกี่ยวกับการจัดทำแผนระยะ 5 ปี การอนุมัติแผนปฏิบัติการประจำปี และการประสานงานกับผู้ที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญช่วยสอนในโรงเรียน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่ามีความเห็นสอดคล้องและมีความสัมพันธ์กันอยู่ 3 ข้อ ดังนี้ ข้อที่หนึ่งเห็นว่าชุมชนมีความต้องการในการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทุกด้านอยู่ในระดับมากตั้งแต่การบริหารงานวิชาการ การวางแผน การประสานงาน การจัดสรรทรัพยากร และการประเมินผล ข้อที่สองการมีส่วนร่วมของชุมชนพบว่าชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในทุกด้านอยู่ในระดับมาก และข้อสุดท้ายมีข้อเสนอแนะให้มีการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาให้แก่คนในชุมชน และควรมีการเชิญชวนให้คนทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษาด้านต่างๆ ที่โรงเรียนจัดให้มีขึ้น